

HORVÁTH ZOLTÁN

TELEKI LÁSZLÓ

1810—1861

II. KÖTET

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1964

tegye, csakhogy kiskorú gyermekeinket a vérszomjas kényur karmaiból kiszabadítsa.

Ez azonban nem sikerült neki. Három szegény kis fiamat, a kik közül a legöregebbik alig 8 éves, család útján fogságba ejtették, messze tőlem, messze nemeslelkű anyjuktól. És ő, a mig üldözői elől menekült, majdnem négy hónap alatt annyit szenvedett, a mennyit talán még soha egy asszony sem.

Nekem pedig a miatta való folytonos aggodás még inkább megmérgezte a számüzöttség amugy is keserű poharát.

És most végre öt havi kínzó lelkeszervedés után keblemre szoríhattam hős feleségemet.

S kinek köszönhetem ezt a boldogságot? Önnek miniszter ur, és nemes, nagylelkű nemzetének! Ön feleségemet ugyanoly nagylelkűséggel fogadta, mint nemzete a két menekülő magyar csapatot (az olasz és lengyel légiót), melyeknek fogadtatása belém erős hitet öntött, önnek és nemzetének nemeslelkűsége iránt, olyannyira, hogy drága feleségemnek azt izentem, hogy abban a percben megmentettnek tarthatja magát, ha sikerül neki a szerb területre lépnie.

És csakugyan Magyarország kormányzójának üldözött neje, ki saját hazájában majdnem négy hónap alatt egyetlen egy percre sem hajthatta biztonságban nyugalomra beteg és fáradt fejét, Szerbiában nemcsak menedéket, de nagylelkű fogadtatást és nemes előzékenységet talált, mely előtt minden lovagias ember a legnagyobb tisztelettel meghajolni köteles.

Ön, miniszter ur és nemes nemzete a legnagyobb jótéteményt tanúsították irányomban, a legnagyobbat, a mit egy emberrel tenni lehet. Nagylelkűségükkel önök a legnagyobb megtiszteltetésben részesítettek engemet balsorsomban és hazámat elhagyatottságában.

Mennyire azon Ausztria fölött áll ön, mely nőket üldöz és zsengekoru gyermekeket kinez.

Fogadja miniszter ur, ezért mélyen megindult szívemnek legbensőbb köszönetét.

Fogadja biztosításomat, hogy örökké szent lesz előttem a hála kötelezettsége, ön irányában és vendégszerető országa irányában.

Az isteni gondviselés gyakran a legesodálatosabb módon nyilvánul. Én szentül hiszem, miniszter ur, hogy feleségem megmentése önnek a segélyével az isteni utmutatásnak sugara, nemzetünk testvériesülésére, melyeket a multban szerencsétlen félreértések olyannyira egymás ellen keserítettek. E testvériesülés nemzetünk szabadsága érdekében van és én annak kifejlését és ápolását, ugyis mint államférfi, a józan politika szempontjából, valamint mint ember, legbensőbb hálából életemnek egyik legszentebb feladatának tekintem.

Isten áldja meg Nagyméltóságodat! Isten áldása lebegjen uralkodója fölött, kinek emberszerető nemessége, Nagyméltóságodban, népének üdvére, oly méltó közeget választott. Isten árássa el legbőségesebben áldásával nemes országát és adja Isten, hogy vitéz népe, mely annyi szebb jövőre jogosító tulajdonsággal bír, mindig szabad, nagy és szerencsés legyen.

Feleségem arra kér, hogy biztosítsam Nagyméltóságodat legbensőbb köszönetéről és elismeréséről. Kérem egyidejűleg Nagyméltóságodat, fogadja örök hálám és kiváló nagyrabecsülésem nyilvánítását.

Kossuth L. s. k.

65. szám

Kiutahia, 1850. április 18.

*Kossuth Lajos levele Teleki Lászlóhoz
internálási helye viszonyairól*

Lelelőhely: OL KGy I. 742.

Kutahia April 18 1850

Kedves barátom!

Kiutahia egy borzasztó hely — körülbelül olyan alant fekszik, mint talán Palermo, s mégis annyira hideg, hogy most April vége felé még semmi fa nem zöldel, és levegője oly éles, hogy az embernek arca fáj tőle, kopár kő szoros hegyek veszik körül, melyeken semmi vegetatio, a város telve golyvás emberekkel, — olly egészségtelen — a mellett annyira nyomorult, hogy különös gond kell hozzá, hogy valami étel nemét ki gondolhassanak — ide a civilizációnak még csak legparányib sugara sem jutott — ördögi gondolat volt minket éppen ide küldeni — és még itt is fogva vagyunk, a „surveillance” miről magáról azt mondta Palmerston, hogy hála Istennek az Angolnak nincs rá szava — a mi esetünkben practice annyit teszen „tömlöcz” — köszönet érte az occidentális human, liberál kormányoknak.

Magok ezen körülmények is elegendő ösztöntül szolgálhatnának arra, hogy megszabadításunkra kísérletet tegyünk, miután fájdalommal kell meggyőződünk, hogy a Török el van ítélve, s bár érdekünk közös, tőle mégis semmit sem várhatunk.

Azomban hozzá járult még az, hogy hitelesen tudósítottunk, miként az Austriai internuncius Stürmer hivatalosan kijelentette, miként Austria ügyünkben a Porta első ajánlatát elfogadja, s ekként a dolog kiléven végkép egyenlitve, diplomaticai összeköttetéseit újra felvette.

A dolog t. i. ekként ál.

Austria kiadatásunkat kívánta.

A porta internációt vagy kikergetésünket ajánlotta.

Austria internációt választott; de kívánta hogy helyet s az időt, meddig tartson, ő határozza meg. A helyül Kiutahiát proponálta.

A Porta Kiutahiát helyül elfogadta, de azt hogy meddig tartson az internatio, meghatározni magának tartotta fel.

Austria erre reá nem állt, hanem eléb 15, majd 10, végre 5 esztendőt kívánt.

A Porta egyet ajánlott.

Austria erre nem felelt három hónapig.

A porta ezalatt ide hurczoltatott, és az internációt effectuálta.

America kívánta kiadattatásunkat s a Missisipi gőzösön mindnyájunkat elszállítani ajánlkozott. A Porta reá nem ált.¹

Végre most Austria kijelenti, hogy a Portának első ajánlatát fogadja el, az az hogy a Sultántól függjön meghatározni mikor szünjék meg fogságunk.

És ennek a Porta annyira megörült, hogy Austriának tudtára adá, miként a mint eddig is hiven teljesítte ígérését, — most minket Kiu-tahiába deportáltatott, úgy ami még ígérétéből hátra van azt is hiven teljesített.

T. i. egykor midőn az vettett ellene, hogy ha az idő tőlle fog fügni, majd oly időben ereszt el, midőn szabadságunk Austriának ártalmára lehet — A Porta azt felelte, hogy bizni kell a Sultán becsületességében, — nem ereszt el hamarabb, mint midőn többé nem árthatunk, tehát Magyarország tökéletesen pacifikálva lesz — mi pedig szép csendessen viseltük magunkat, — és különösen az Európai hírlapokba Austria ellen „incendiarius” articulásokat nem irogatunk, s viseletünkkel jelét adtuk, hogy, hogy Austriának ártani nem akarunk! (ezt a Török külügyminiszter így dictálta számomra tollába az Amerikai ügynöknek Brown urnak?).

Austria tehát gondolá magában ha az ajánlott egy esztendőt el fogadná, vagy felleb hozná is, egy bizonyos időben mégis meg szabadulnánk, és ezen üdökhöz előre tevékenységhez készülénk. De ha az első fogadja el — barátságos viszonyban lévén — bizonyosan őt is megkérdik pacifikálva van-e Magyarország? és ő mindig nem-mel felelend, s bizonyítványát időközrel mindég felakasztatnak egy két embert othon — miszerint el mondassák, hogy Magyarországon még mindég annyira forroganak az elhémek, hogy vérző szívvel!! még akasztatniuk is kell, — és így kiszabadittatásunkat végtelen időig hátrátathatya e mellett pedig minket itt örökös tétlenségben tart, mert meg van mondva, hogy elbocsátatásunk attól függ, békésen fogjuk-e magunkat fogságunkban viselni.

És im a Sultán nevében csak ugyan ki van jelentve, hogy miután Austria ily barátságosan bizik a Portában a Porta meg fogja mutatni hogy e bizalmat megérdemli és ígérését mindenben teljesítendő t. i. csak úgy ereszt el, ha szépen csendessen viseljük magunkat, s csak akkor ha Magyarország tökéletesen pacifikálva van.

Látod tehát édes Barátom hogy ügyünk lehető leg rosszab állapotban van — és én alkalmasint el vagyok kárhozthatva ezen vad egészségtelen barbar helyen elveszni. Anyival inkább mert a gyermek Néro² kijelentette, hogy addig nem érzi magát Tronusán biztosnak míg én élek. Tetézetül még azt is írják Constantinápolyból miként Austria megünvén az Orosz jármot szövetségbe akar lépni a Törökkel az Orosz ellen és az ügyünkben Complacentia erre az első lépés.

¹ Kossuth pontatlanul volt tájékoztatva a dologról, amelynek való történetét részletesen feltárja és dokumentálja Hajnal István: A Kossuth-emigráció Törökországban (1927) c. művében.

² Ti. I. Ferenc József.

Csak még ez kell, akkor bizonyosan itt veszünk örökre.

Azonban ha a Porta és Austria irányában rosszabbul álunk, mint valaha; az Angol a frantzia (?!) diplomácia irányában anyiban jobban állunk, hogy most rés van mellettünk tenni valamit ha akar.

Palmerston azt mondta a Parlamentben — nincs ügyünk megoldásával meglegedve — de nem segíthetett, mert a Sultán szavát adta, s azt nem lehet vele megszegetni — hanem reményli, hogy fogságunk rövid lesz, és minden lehető tekintettel bánandnak velünk. — Azonban velünk mint foglyokkal bánnak!

No már most a Sultán beváltotta szavát — internált — és fogságunknak végett vetni, Austria — is a Sultán akaratyára és ítéletére bizta.

Most tehát hely idő és alkalom van reá, hogy Palmerston a Parlamentnek adott szavát s kijelentett nézeteit valósítsa, és energikus közbevetésével szenvedésünknek véget vessen.

Teszi e? alig reménylem, de megkísértenünk kötelesség.

Fordulnunk kell tehát először a diplomáciához, másodsor a közvéleményhez, de ehhez csak akkor, ha a diplomácia útján célt nem értünk; mert tudod ez menyire susceptibilis, és menyire kap az ürügyön azt mondani, magunk vagyunk okai hogy semmit sem tehet mellettünk — minek csináltunk idő előtt lármát a hírlapokban.

Ezen szempontokból indulva következő lépéseket tettük:

1) Írtunk az angol francia és Amerikai követnek Stambulba, leveleink mását tudomásul küldöm ./. alatt.

2) ezeket átadás végett a ://: alatti levél kíséretében a Szardiniai követnek B. Teconak³ küldtük meg, czélunk az lévén, hogy az átadó személyessége legyen garantiánk hogy positiv választ kapunk.

3) Írtunk Palmerstonnak az ide zárt levélben, melynek kapacitációval kísért átadására, vagy Pulszky általi átadására ezennel szivessen megkérlek, magában értetvén, hogy utóbi esetben kellő utmutatás végett Pulszkyval ugy e levelemet mint a mellékelt piéceket közölni leszel szives a Palmerstonhozi levélnek mását :///: alatt ide zárom

4) Írtuk a :////: alatti memoriálét a közvéleményhez — melyet hírlapokba kellene iktattatni, de csak azon esetre, ha a diplomácia útján czélt érni nem reménylhetünk — ennek kinyomatása tehát attól függ, mit felel Palmerston — a mint olvasható ://: alatt megkértem, hogy a követek feleletjét neked ezen dépéche elküldésével együtt mindjárt írja meg. Palmerston választát látandjátok magatok.

Ha a követek válasza akként üt ki, — hogy bizonyos biztosítást adnak, miként nem fogják engedni, hogy internatiókn — egy esztendőn túl — (mint a Porta maga ajánlkozott:) tartson — azon esetben — a memoriálét nem kell kinyomtatni a hírlapokban.

Ha a követek válasza nem volna kielégítő, vagy csak határozatlan volna vagy Lord P. kevesebbet ígérne mint a követek ezen esetre ki kell nyomtatni, még inkább ha Lord Palmerston nem adna semmi biztosítást.

³ Szardínia törökországi követe, akinek utasítása volt arra, hogy Kossuthéknak segítségére legyen.

Ezen esetben a Lordnak meg kell mondani miként ha a dolog így áll, és a népjog és humanitás benne sikeres védelmet nem talál, nints más mód, mint a közvéleményhez folyamodnunk — mely esetben kérnélek valamely pótlékot is nyomass hozzá, melyben ki legyen mondva a világ előtt, hogy az Európai diplomacia miként hagyott el.

Ha ellenben Lord P. biztosító ígéretet adna; ezen esetben egyenesen meg lehetne őt kérdezni: akarja e? hogy a közvélemény előtt is felszólaljunk.

Szóval ezen Memorialnak használata a körülmények discretalis megfontolását kívánja — ne hogy a Porta, és a Cabinetek susceptibilitását kárunkra megsértsük; a mivel csak azon esetben szabad nem gondolnunk, ha látjuk, hogy a diplomacia nem akar segíteni, s tehát állapontunk rosszab semmi esetre nem lehet.

Légy e mellett szíves a Frantzia Cabinetnél is hasonló értelemben hatni — ámbár tudom hogy ez egészen haszontalan lépés, — de a Nemzet iránti tekintetből még sem akarnék kormányának ürügyöt adni azt mondani: hogy ő tett volna érettünk a mit lehet; de meg se kértük, elmellőztük és mellőzésünkkel megsértettük.

Angliában ügyünk nemes barátait, különösen a hatalmas Cobdent a dolog mellett interessaltatni kellene, s alkalmasint a definitiv arrangement tekintetéből helyén lehetne egy újabb parlamenti interpellatio — feltéve, hogy nem megint üres padok előtt történék, mint az első történt — mert az ilyen sokkal többet árt mint használ — igen meztelenül decouvrirozván azt, hogy vége van a sympathiának.

Meglehet hogy Lord Palm. első szóllamatra goutirozni fogja az Austria és Török közti szövetség eszméjét az Orosz ellen. Véve hogy ha Austria kimenekszik az Orosz járomból tán még is Magyarország elnyomatásával is elfoglalhatja azon helyet Európában, melyet Lord Palmerston Austria rendeltetésének hitt, — és az erős és egy Austria holdas eszméjének minket feláldozott.

Azért igen szükség felvilágosítani, hogy Austria ezen helyet el nem foglalhatja soha; legkevésbé pedig egy olyan alianca által, melyet az Orosz nem intézne — sőt hogy egy ilyen alianca nem csak nem nevelné Europa barièrejét az Orosz ellen, sőt legbiztosabb szer volna az Orosz suprematia terjedésére.

Most ugyanis a dolog úgy áll, hogy Austria mint Orosz satellit csak nem használhat Európának az Orosz ellen, de az Orosznak sem használhat Europa ellen, — mert Orosz segítséggel maradván csak meg korhadt Thronusán, népei anyira gyűlölik őt hogy egy Török— vagy Angol—orosz háboru esetében Austria az Orosznak egy embert sem adhatna segítségül, sőt minden erejével sem volna képes Magyar Országban — Olaszthonban, Galliciában, Croatiában és magában Bétsben is a revolutiot megakadályozni — mely tsak azért nem ütött ki ekkor is, mert az Orosz segítség rém képe áll ijesztőleg a népek előtt; de ha az Orosz el volna foglalva kiűt azonnal, s az Austriai ház magában ösze rogyik.

Ellenben ha Austria az Orosz ellen akarna szövetségelni, akkor háboru esetében Austria minden népei az Orosz mellé fogna fordulni.

Miért? mert az Orosz maga fog agitalni az Austriai népek között — ügyes agensei majd elterjesztik, hogy „ime lássátok a Habsburg ház ott hevert legyőzve a Magyarok előtt — én mentettem meg, én Miklós Cár, kegyelmemnek köszöni életét és a hálátlan gyalázatos most ellenem fordul köszönet helyett — Horvátok Szlovákok, Szerbek, Bosznnyákok, Illyrek, keljetek fel, nyenyit véreztetek érette és mint meg csalt titeket is, mint engemet — keljetek fel és legyetek szabadok, én pártfogollak — Istentől vett rendeltetésem, a Szlávoknak protectora lenni.” Ha így szól (pedig bizonyos, hogy így fog szólni) az egész Monarchia minden Szláv faja az Orosz néphez fog állani — sőt szóljon hasonlólag a Magyaroknak — mellette fog állani az is — mert az eleven ördögöt magát örömetek elfogadja urának mint Austriát. — Nem kell felejtteni, hogy szerencsétlen harcunkban is nyilatkozott már ezen hajlam inkább az Orosszal szövetségelni; — ez kulcsa Görgey árulása executio lehetőségének — én magam is azt mondom örökké „inkább Orosz mint Austria”; — ennek soha nem leszek alattvalója, amannak leszek, ha hazámat Austria jármából másképp meg nem menthetem.

Azért hát ne hidje Lord P. hogy az Osztrák—Török alliance, Európának az Orosz ellen erőt fog nyújtani — nem az Orosznak fog erőt nyújtani.

Nints itt más mód az Európai equilibriumot helyre állítani, mint az, hogy Austriával nem gondolva, az Orosznak dolgot kell adni a Török által, hogy Austriát ne segíthesse, mi végünk Austriával nem kell segítség mellettünk, csak ne legyen segítség ellenünk, és ha majd győzelmünk fait accompli — lesz akkor ismerjék el Status existentiánkat eleinkbe szabandó Európai érdekű feltételek alatt, és akkor a Magyar Lengyel Olah Szerb Horvát Confoederatio mindenik megtartva függetlenségét képezendi Európának az egyedül biztos — egyedül rationabilis védfalat az Orosz ellen — ha nem ez történik az Orosz fog parantsolni Constantinápolytól a Rhénusig legalább — talán tul rajta is.

Ezen szempontokat igen ajánlom figyelmetekbe. Azon iratom melyet tanácsoltál hogy küldjek felvilágosítani a népeket a Magyar ügy természetéről készen van, de még e levélben foglaltaknak is a diplomacia eljárásának resultatumát nem tudom — nem küldöm el.⁴ Lehet e nekem a nélkül irnom valami nyilvánost hogy Austria ne átkozzon? így irva pedig lehetlenné tennem a diplomatiának közbejárását — s fogságom hosszabodnék — várnunk kell.

Kérlek édes Barátom rendelj meg vagy egy hirlapot számomra — ha teheted — nints mit olvasnunk semmit sem tudunk a világ felől. Most többet nem irok gyakran veended leveletem. — Áldjon meg a könyörület Istene, az igazságé már ugyis elhagyott. Tarts meg emlékezetedbe, s élj boldogul. Ölellek testvéri barátsággal.

K.

Szarvadit köszöntöm; Kissnek is levelét
Telekinek
april 18 1850

⁴ Lásd a 61. sz. irat 2. jegyzetét.